

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra filosofie a patrologie

Martin Svák

Emanuel Rádl a pojetí ideje

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Koblížek, Th.D.

2019

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Podpis autora práce

Zde chci poděkovat vedoucímu práce panu doktorovi Janu Koblížkovi za vedení a podnětné připomínky, které mi umožnily dokončit bakalářskou práci.

OBSAH

ÚVOD	5
OSOBNOST EMANUELA RÁDLA	6
Život.....	6
Dílo	8
Filosofický odkaz.....	10
JAK POSTIHNOUT IDEU U RÁDLA.....	14
RÁDLOVA REFLEXE IDEJE U FILOSOFŮ	15
Řecká filosofie	15
<i>Sokratés</i>	16
<i>Platón</i>	17
<i>Aristotelés</i>	19
Novověká filosofie.....	21
Německý idealismus a fenomenologie.....	23
IDEA A KŘESŤANSTVÍ.....	25
IDEA A SMYSL DĚJIN	29
INTERPRETACE RÁDLOVY IDEJE U JINÝCH AUTORŮ	35
Ivan Landa	35
Jan Samohýl	40
Ladislav Hejdánek.....	42
Jan Patočka.....	42
SHRNUTÍ POJETÍ IDEJE	45
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	49

ÚVOD

Ve své bakalářské práci jsem si vytyčil téma ideje, jak ji pojímá biolog a filosof Emanuel Rádl. Idea se totiž objevuje v průřezu jeho myšlení a lze ji potkat často i ve vrcholných či závěrečných textech, které se nachází v jeho dílech. Z toho všeho je patrné, že idea představuje v Rádlově filosofii podstatný prvek a stojí za to se jí zabývat. Jelikož Rádl nebyl systematickým filosofem a ani jím nechtěl být, bude potřeba pojetí ideje skládat jako mozaiku z jeho textů a myšlenek. Pokusím se zmapovat hlavní výpovědi a vytvořit ucelený obraz Rádlova pojetí ideje.

Nejprve se budu snažit představit Emanuela Rádla a zasadit jej do kontextu jeho doby. Chci nahlédnout do jeho obsáhlého dvousvazkového díla *Dějiny filosofie*, kde o svém pojetí ideje diskutuje s ostatními filozofy. Jelikož ve svém myšlení a životě reflektuje teologické podněty, bude jistě prospěšné se věnovat i této oblasti. Ideje se často objevuje v aktuálních otázkách jeho doby související se smyslem dějin. Vzhledem k aktuálním otázkám jeho doby se idea objevuje často v Rádlově přístupu ke smyslu dějin. Zde se může objevit dokreslení praktického výrazu ideje. Zároveň se chci obrátit na vybrané autory, kteří se Rádlem zabývali a prezentovali své pochopení jeho ideje.

Sám Rádl věnuje ideji závěrečnou kapitolu své poslední knihy *Útěcha z filosofie*, kde je ovšem ukazuje pouze na způsob podobenství. Ovšem z kontextu tohoto spisu, ale i dalších textů je možné prolínání ideje s jinými pro Rádla zásadními pojmy a hodnotami. Pro pochopení ideje to může představovat užitečnou informaci.

Na závěr bych rád tyto rozmanité přístupy shrnul a pokusil se vystihnout hlavní momenty jak charakterizovat ideu a vytvořil tak základní ucelený obraz toho, jak ideu chápal nebo mohl chápat Rádl.

OSOBNOST EMANUELA RÁDLA

Život

Za biologem a filosofem Emanuelem Rádlem je nutno se vrátit do první poloviny 20. století, zejména pak do doby První republiky, předcházejících událostí a nastupující nacistické hrozby. V těchto bouřlivých časech Rádl žil a také je velmi intenzivně ve svých bohatých myšlenkách reflektoval. Co se týče filosofie, nepatří Rádl do okruhu myslitelů, kteří by byli v dnešní době tak široce známí a reflektovaní. Větší ohlas u odborníků zaznamenal na poli biologie a fyziologie. Jeho úvahy v těchto oblastech zůstávají podnětné i v současnosti, jak upozorňuje například Šimona Loewensteinová.¹

Emanuel Rádl se narodil 21. prosince 1873 v Pyšelech v početnější rodině malého obchodníka. Krom toho, že navštěvoval místní základní školu a gymnázium v Benešově, není o jeho dětství mnoho doložených informací. Podobně nejistý je jeho dvouletý pobyt v noviciátu u augustiniánů, kam měl vstoupit na žádost své matky.² Důležité je zmínit jeho následné studium přírodních věd na Karlově univerzitě, kde roku 1898 promoval. Zde se stal roku 1904 docentem zoologie a dějin biologických věd, od roku 1919 řádným profesorem přírodní filosofie. Během těchto studijních let vyučoval na několika středních školách a byl také asistentem na Ústavu zoologie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy.³

¹ Srov. LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu, 1994. s. 16.

² Šimona Loewensteinová pobyt v klášteře považuje za nedoložený a hovoří v této souvislosti spíše o katolickém semináři, který měl na přání své matky navštěvovat (viz. LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu, 1994. s. 13.)

³ Srov. Emanuel Rádl In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, [cit. 2019-04-12]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_R%C3%A1dl>.

V soukromí vedl standardní život. Oženil se ve svých 33 letech s ženou katolického vyznání a posléze se jim narodily dvě dcery. Vhodné je zmínit jeho cestu kolem světa roku 1922, která mu umožnila studovat jiné kultury, což také reflektoval ve svých dílech. Navštěvoval i nadále cizí země (Dánsko, Kanada, USA). Mezi důležité cesty patří účast na mezinárodním filosofickém kongresu v Oxfordu. Zde vznikla myšlenka uspořádat další takovýto podnik i v naší zemi. To se také podařilo a roku 1934. Rádl předsedal 8. mezinárodnímu filosofickému kongresu v Praze. Vyčerpání z přípravy kongresu současně s psaním rozsáhlého díla *Dějiny filosofie* mohlo být příčinou jeho nervového zhroucení v roce 1935. Poté ustoupil z veřejného života a posledních sedm let žil v ústraní až do své smrti 12. května 1942.⁴

Už v době po odchodu z augustiniánského kláštera a následném studiu na Karlově univerzitě je patrný Rádlův odklon od katolické církve, který podle Loewensteinové není veden na vlně tehdejšího antiklerikalismu, ale z vnitřních pohnutek.⁵ Rozloučení s katolictvím neznamenal ovšem odklon od víry jako takové. Přestupuje k Československé evangelické církvi a otázky náboženství, teologie a evangelia jsou pro něj nadále důležité, což se odráží v jeho dílech, zejména pak v posledním díle *Útěcha z filosofie*.

Počátky politické angažovanosti lze spojit se vstupem Emanuela Rádla do Sociální demokratické strany. Jakožto stoupenec Masarykova kritického realismu založil spolu s dalším masarykovcem Zdeňkem Nejedlým roku 1922 Realistický klub, který se měl stát následovníkem České strany realistické (pokrokové). Poměrně brzy nastává rozchod obou zakladatelů. Nejedlý se stává komunistou a obrací své naděje k Rusku. Rádl se spíše přiklání k západu, ale nejvíce se obrací ke křesťanství. Masaryka následoval s důrazem na spojení filosofických úvah

⁴ Srov. LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu, 1994. s. 14-15.

⁵ Srov. Tamtéž s. 14.

s aktuálními společenskými problémy i při zakládání vědecké revue Nové Atheneum.⁶ Jeho příklon ke křesťanství se odráží také ve spolupráci s evangelickým teologem J. L. Hromádkou, s nímž společně zakládá akademickou YMCU a filosoficko-teologickou Křesťanskou revue.⁷

Dílo

Rádlovy studie jako biologa a fyziologa získávají ohlas i v zahraničí. V této oblasti je jeho stěžejním dílem *Dějiny vývojových teorií v biologii XIX. století*. Dílo, původně napsáno německy, bylo přeloženo do několika cizích jazyků a kompletně pak až v roce 2006 do češtiny.

Už v pojednáních o biologii se objevují Rádlovy filosofické přesahy. Tyto mají konkrétnější podobu ve spisu *Úvahy vědecké a filosofické* z roku 1914, kde se objevuje i jeho kritika pozitivismu. Dílo *Romantická věda* se nese v duchu kritiky německé filosofie, zejména romantismu a idealismu. Romantismus odsuzoval zejména za to, že nezaujímá osobní postoje a nereflkuje otázky pravdy a mravnosti. Idealismu vyčítá jeho ustrnutí v teoretizování. V díle *Moderní věda* si vyrovnává účty s novodobým myšlením, které se odvíjí už od Galilea a Descarta. Rádl kritizuje ono zúžení na pouhé pojmové vědecké konstrukce, kterými věda jeho doby postihovala skutečný přirozený svět. Rádl vědě vyčítá, že pomíjí univerzálně platnou metafyziku, která se ptá na takové zásadní věci, jako je účel a smysl.⁸

Význačné a obsáhlé je Rádlovo dvousvazkové dílo *Dějiny filosofie*, ve kterém záměrně vybočuje z klasického stylu, jakým jsou psány učebnice. Nenachází se zde totiž nezaujatý popis

⁶ Srov. Emanuel Rádl [online]. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, [cit. 2019-04-12].

Dostupný z WWW < <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/radl.html> >.

⁷ Srov. LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu, 1994. s. 14.

⁸ Srov. Emanuel Rádl [online]. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, [cit. 2019-04-12].

Dostupný z WWW < <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/radl.html> >.

jednotlivých myslitelů a filosofických směrů, na který jsou čtenáři běžně zvyklí. Rádl svým hodnocením předešlých myšlenkových směrů projektuje v *Dějínách filosofie* své vlastní postoje a reflektuje i současnou filosofii. „Jestliže se ve spise snad tu a tam hádám s filosofy dávno zemřelými, není to neúcta k nim, naopak: právě protože jejich učení pokládám dosud za živé, zápasím s ním; pokud už živě není, nezajímá mne“.⁹ Již ve zmíněném Rádlově díle lze spatřovat jeho pojetí dějin, které nevnímá pouze jako výčet a skládání dílčích událostí a myšlenek, aby pak byly překrývány stále novými a novými. Rádl naopak vybízí k hledání smyslu dějin, který přetrvává až do dalších generací.

Svou poslední knihu *Útěcha z filosofie* Rádl psal už v době své nemoci. Vyjadřuje zde svou obavu z politického vývoje a budoucnosti Evropy a nalézá útěchu v trvalých hodnotách morálních zákonů, pravdy, dobra a ideje.

Nakonec bych se krátce zastavil u děl týkajících se pojetí národa, státu a filosofie dějin. Nejen pro Rádla, ale i pro ostatní představitele té doby, ve které žil, bylo stěžejní otázkou, jak přistupovat k historii. Tato diskuse se dostala do povědomí jako Spor o smysl českých dějin. V krátkosti se jednalo o střet různých pojetí přístupu k dějinám, ve které se zároveň přehodnocovala i metodologie historické vědy. Proti pojetí historie, u jehož zrodu stál T. G. Masaryk, se postavila skupina pozitivisticky laděných autorů v čele s Josefem Pekařem. Tito historikové napadali Masarykovu představu, že české národní hnutí se odvíjí od myšlenky humanity a pokračuje v tomto duchu od husitství přes reformaci a dále přes národní obrození až do tehdejší doby. Masaryk byl kritizován, že se jeho vývody nezakládají na výsledcích historické vědy. Naproti tomu zastánci Masaryka, mezi které patřil i Rádl, se snažili tuto kritiku vyvrátit a obhájit vědeckost tohoto přístupu.

V rámci Rádlova přínosu do problematiky pojetí vztahu rasy a národa, bych zmínil spisek *Rassové theorie a národ* z roku 1918. Konkrétněji ke zmíněné diskuzi o pojetí českých dějin

⁹ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. 514 s. ISBN 80-7220-063-1, s. VI.

přispívá v roce 1925 svou knihou *O smysl našich dějin*. Soudobý český nacionalismus (a nejen český) a národnostní politiku První republiky vůči německé menšině kritizoval ve svém stěžejním díle *Válka Čechů s Němci* z roku 1928. O rok později ve svém spise *Národnost jako problém vědecký* doplňuje a upřesňuje své dřívější myšlenky. K problematice národnostních otázek se obrací v posledku knihami *O německé revoluci* z roku 1933 a *K politické ideologii sudetských Němců* z roku 1935, napsanou německy, kde zásadně vystupuje proti nacionalismu německému, který byl už v té době na vzestupu.

Filosofický odkaz

Rádl se ve svém biologickém zkoumání staví kriticky proti některým předpokladům obecného darwinismu. Proti jeho mechanistickému pojetí staví Rádl vitalismus a idealistickou morfologii. Navazuje tak zejména na biologa a filosofa Hanse Driesche, u kterého nachází mnoho inspirativních myšlenek, ale také jej v mnohém upravuje nebo rovnou kritizuje.¹⁰ Rádl Drieschovu entelechii nazývá ideou a kritizuje jeho pochopení historie jako „vzájemného individuálního působení“ a zavrhuje jeho „čistou filosofii.“¹¹ Nicméně Drieschův vitalismus je důležitým momentem při definování směru, kam se ubírá Rádlova filosofie.

Jak jsem již zmínil, odmítá pozitivistickou orientaci při zkoumání dějin a vůbec ve filosofii jako takové. M. Šimsa upozorňuje na postoj Rádla k F. Nietzsche, se kterým nemohl v řadě věcí souhlasit, ale hodně se jím zabýval a například se jím inspiroval právě při kritice objektivní vědy (pozitivismu).¹² Rádlovým nejdůležitějším učitelem zůstává T. G. Masaryk. Spojovalo je mnoho myšlenkových orientací, ať už to byl platónismus, důraz na pravdu

¹⁰ Srov. HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepiscectví: kritika českého dějepiscectví ve sporu o smysl českých dějin*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. s. 57.

¹¹ Srov. ŠIMSA, M. *Filosof a reforma světa: pokus o filosofickou interpretaci díla Emanuela Rádla a konstituci reformní filosofie*, 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997. s. 8.

¹² Srov. Tamtéž.

a mravnost, tak také český realismus, který právě Masaryk reprezentoval. Ovšem nelze vnímat Rádla jako pouhého mluvčího tohoto pozdějšího prezidenta. Rádl jde svou vlastní cestou a v mnoha ohledech také Masaryka kritizuje.

Rádl se stále obrací ve své filosofii k antickému myšlení, vždyť u něj také čerpá zdroje pro rozvažování nad hodnotami pravdy, smyslu, a zejména pak ideje. Rádlovo filosofické rozpětí zahrnuje revidování evropského myšlenkového vývoje, zejména v oblasti, kde tento vývoj navazuje na řeckou filosofii. Kriticky hodnotil její reflexi následnými filosofickými směry v dějinách a snažil se tento vztah napravit. Neodmítal tedy řecké myšlení, jako takové, ale například intelektualismus, který se právě z něj odvozoval.¹³

V Rádlových rozborech a interpretacích Platónovy filosofie nacházel velkou inspiraci Jan Patočka ve svém myšlenkovém konceptu „negativního platónismu“.¹⁴ L. Hejdánek uvádí Patočkův výrok, že Rádl byl „největším myslitelem první republiky a možná, že nejsilnějším českým filosofem.“¹⁵

Rádl odmítá filosofii jen jako teoretickou vědu, ale klade důraz na její praktický dopad, který ústí do angažovanosti ve prospěch lidí. Filosof se v Rádlově pojetí vyznačuje kritickou účastí na životě společnosti, který je spjat nejen s myšlenkovým zaujetím, ale i s nastavením osobního života. Rádl se sám tímto přesvědčením řídil a využíval každou možnost zaujmout stanovisko ke společenským událostem.¹⁶

¹³ Srov. HEJDÁNEK, L. *Filosofický odkaz českého myslitele*, [online] Archiv Ladislava Hejdánka, 1993. [cit. 2019-04-12]. s.2.

¹⁴ Tamtéž s.8.

¹⁵ Srov. HEJDÁNEK, L. *Národ: ideologie či idea?*, in RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*, 2. vyd., Praha: Melantrich, 1993. (1. vydání, Praha, 1928) s. 275.

¹⁶ Srov. HEJDÁNEK, L. *Filosofický odkaz českého myslitele*, [online] Archiv Ladislava Hejdánka, 1993. [cit. 2019-04-12]. s.1-2.

Rádlovo myšlení ovšem právě proto postrádá hlubší systematičnost, která by vyústila v jasnou teorii. Není to ani tolik způsobeno nějakou filosofickou neukotveností nebo nedokonalostí, ale jedná se zřejmě o záměr. To lze z jeho myšlení vypožorovat právě v důrazu na reflektování okolního dění a v odmítání pouhého teoretizování. Nakonec se zde nabízí podobnost s Masarykem, který se také snažil obracet spíše k aktuálním společenským otázkám než budovat komplexní systém a být schován někde na akademické půdě.

Nicméně J. L. Hromádka a také například T. Hermann poukazují na to, že Rádl již za svého života získal sice věhlas, ale jeho skutečný vliv na veřejný život byl slabý.¹⁷ Hromádka popisuje jednoho amerického vědce, který měl prohlásit, že Rádl je jeden z nejznámějších, ale také nejzmatenějších filosofů v tehdejší Československu. Hromádka upozorňuje na to, že pro mnohé akademiky byl Rádl hůře stravitelný, ale na druhou vyzdvihuje jeho příkladné zapálení a jiskru.¹⁸

J. L. Hromádka už v titulu své knihy nazývá Emanuela Rádla donem Quijotem české filosofie. Ovšem toto pojmenování po známém rytíři přebírá od Jana Patočky.¹⁹ Vystižení stylu Rádlova působení jakožto quijotovskými tragickými postavami se stalo zřejmě trefným soudě podle toho, že se objevuje i u dalších autorů. Svými radikálními názory a zejména kvůli svému pojetí národnostní otázky stál často v opozici k většinovému mínění.

¹⁷ Srov. HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepisectví: kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. 198 s. Sešity Ústavu českých dějin UK FF, řada B, sv. 1. ISBN 80-85639-41-6., s. 50. HROMÁDKA, J. L. *Don Quijote české filosofie: Emanuel Rádl 1873-1942*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1947. Dílo J. L. Hromádky, sv. 1., s. 19.

¹⁸ Srov. HROMÁDKA, J. L. *Don Quijote české filosofie: Emanuel Rádl 1873-1942*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1947. 168 s. Dílo J. L. Hromádky, sv. 1, s. 22.

¹⁹ Srov. HROMÁDKA, J. L. *Don Quijote české filosofie: Emanuel Rádl 1873-1942*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1947. s. 19.

Těchto pár specifík Rádlova odkazu mohou dokreslit, že se jedná o filosofa celkově méně známého. K tomu lze připočít, že žil v době T. G. Masaryka a mnohými myšlenkami s ním korespondoval, a proto pro mnohé mohl zůstat v jeho stínu. Na druhou stranu osobně nacházím u Rádla myšlenky velmi živé a podnětné. Za pravdu mu totiž dávají nejen události během a po druhé světové válce, ale i výzvy v současné době. Už za Rádlova života a těsně po něm se ukázaly jeho obavy a výtky směrem k německému i českému nacionalismu jako oprávněné.

JAK POSTIHNOUT IDEU U RÁDLA

Absence zřetelné systematičnosti v Rádlově filosofii, o které jsem se už zmínil, se dotýká také definování pojmu ideje. Rádl popisuje ideji v různých kontextech a nedává jednotný a jednoduchý návod, jak ji postihnout. Zároveň se Rádlovo myšlení vyvíjí, což není neobvyklé i u jiných myslitelů.

Dílo, ve kterém se zdá, že Rádl vyjadřuje nejkonkrétněji své pochopení ideje, je *Útěcha z filosofie*. Je to patrné podle pojmenování poslední sedmé kapitoly zmíněné knihy. Ovšem ani ta neukazuje ideu v jasném světle. Jak sám Rádl píše, jedná se o „obrázky ideje“.²⁰ V předcházejících šesti kapitolách pojednává o hodnotových pojmech, jako jsou „morální zákony“, „pravda“, „evangelium“, „Bůh“, „život“. V předmluvě *Útěchy z filosofie* Rádl stanovuje jako jeden z hlavních motivů napsání této knihy, aby „odvozoval ze svého učení metafyzické důsledky“.²¹ Představují zmíněné hodnoty právě tyto důsledky, a jak jsou vztaženy ke dvěma podobstvím ideje?

S přihlédnutím ke kontextu, ve kterém se u Rádla pojem ideje objevuje, je možno uvažovat o několika momentech, jak k ideji přistupovat. První rozlišení spočívá v tom, zda se mluví o ideji jako o obecném pojmu nebo jako o určitém konkrétním zaměření. Mám na mysli například „ideu národa.“ Další skutečností je podobnost pojmu ideje s dalšími hodnotovými skutečnostmi, jako jsou „pravda“, „morální řád“, „smysl“, „duch“. Tyto pojmy se mohou s idejí více či méně překrývat a mohou tak pomoci ji vystihnout. Osobně se domnívám, že ideje s hodnotami souvisí a jsou zaměnitelné do té míry, jaké mají společné vlastnosti – například Idea vládne podobně jako morální řád.

²⁰ RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 91

²¹ Tamtéž s. 8

RÁDLOVA REFLEXE IDEJE U FILOSOFŮ

K objasnění ideje pomůže i sledování, jak Rádl hodnotí ideu nebo podobné hodnotové pojmy u jiných filosofů. Zejména ve svých dvousvazkových *Dějínách filosofie* rozvíjí čilou konfrontaci s ostatními autory a jeho ať kladné či záporné hodnocení jejich myšlení napomáhá skládat mozaiku jeho vlastního pojetí.

Řecká filosofie

U Rádlova postoje a hodnocení antické filosofie lze vnímat dva způsoby, jak k ní samotné přistupuje. První je skutečný myšlenkový svět starého Řecka, jak jej vnímal Rádl. Sice s antickými filosofy hodně polemizoval, ale stále je považoval za zdroj pro svou filosofii. Na druhé straně je způsob, jak antickou filosofii reflektovaly a přijímaly následné filosofické směry až do jeho dob. Jim Rádl vyčítá nedostatečnou nebo nesprávnou reflexi řeckého myšlení a následný úpadek vědy a filosofie, odklon od morálního řádu a křesťanství a příklon k intelektualismu, racionalismu a mechanicismu, jak to předkládá v celé *Útěše z filosofie*.

V této souvislosti M. Cajthaml v knize *Evropa a péče o duši* upozorňuje, že také „křesťanská podoba péče o duši přestává být dominantním duchovním stylem v pozdním středověku a na síle dále ztrácí v období renesance. Počátkem novověku pak činí místo novému, úpadkovému duchovnímu stylu, jenž je veden starostí o ovládnutí vnějšího světa, „péčí o svět“. Tuto změnu duchovního stylu doprovází v době osvícenství postupná transformace pojetí rozumu, jejímž výsledkem je moderní vědecko-technická racionalita.“²²

²² CAJTHAML, M. *Evropa a péče o duši*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. s. 148.

Sokratés

Sokratés je prvním důležitým „partnerem“ v Rádlově filosofii. Rádl jej sice pro mnoho věcí kritizuje, ale na druhou stranu si tohoto filosofa velice cení a vnímá ho jako významného předchůdce Platóna. Rádl u Sokrata nachází důležitou tezi o tom, že pravda skutečně existuje, stejně jako mravnost, že vládne jedna spravedlnost a dobro představuje jako „nejjistější podstatu všeho.“²³ Rádl vidí právě význam Sokratova učení, „že jest jedna věčná pravda a že filosofie je v jejích službách.“²⁴ Sokratovi vkládá do úst, „že pravda je dříve, než jsme se narodili, že její vládu jen objevujeme...jde o sám základ metafyziky; odkud pochází Platónovo učení o idejích. Nemáme pravdu, řekl bych, nýbrž pravda má nás; neustanovujeme ji, nýbrž rodíme se do ní.“²⁵

Pro dosvědčení své pravdy Sokratés vyjadřuje své odhodlání podstoupit oběť nejvyšší, jak dokládá Platón v *Obraně Sokrata*: „Snad toto není nesnadné, uniknout smrti, avšak mnohem nesnadnější je uniknout špatnosti; neboť ta běží rychleji než smrt.“²⁶ Rádl na Sokratovi a dalších osobnostech, kteří byli ochotni se za pravdu obětovat, ukazuje hodnotu pravdy. Taková pravda nás musí nutně přesahovat a my ji jako takovou máme hledat.

V této souvislosti nabízí příspěvek M. Cajthamla v knize *Evropa a péče o duši*: „V této interpretaci smyslu sokratovské péče o duši není tedy specifická dokonalost duše odvozena od její schopnosti *poznat* dobro jako poslední cíl a smysl své existence a na tomto poznání založit svůj pravý způsob bytí, nýbrž od schopnosti toto dobro ve zkoumajícím tázání *hledat*.“²⁷

²³ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 136.

²⁴ Tamtéž s. 136.

²⁵ RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 15-16.

²⁶ PLATÓN, *Obrana Sokrata*. In *Spisy I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. s. 58, 39a.

²⁷ CAJTHAML, M. *Evropa a péče o duši*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. s. 149.

Platón

Platón je pro Rádla stěžejní filosof a to minimálně v jeho díle *Dějiny filosofie*. Jednak jej nazývá „největším filosofem všech dob“²⁸ a s ním také přirozeně nejvíce „konzultuje“ pojetí ideje. Na Platónovi, podobně jako na Sokratovi, vyzvedává „touhu po praktickém životě.“²⁹ Platón nepřichází pouze s intelektuálním přínosem, ale oproti tradici řecké filosofie vstupuje do oblasti praktické politiky a snaží se ovlivnit vládce ve způsobu řízení města. Rádlovi musely tyto snahy imponovat, protože sám upřednostňoval takovou filosofii, která měla praktický dopad.

Pokročíme-li k nauce o idejích, Rádl při vysvětlování Platónova přístupu objasňuje vlastní mínění a pojetí ideje. Rádl zde souhlasně přitakává na otázku, co je idea. „Duch ovládá proměnlivost jevů tím, že v ní objevuje smysl.“³⁰ Rádl na pojetí člověka objasňuje, v čem spočívá idea. Nejedná se o člověka, kterého zkoumají přírodní vědy, ale ani takového, který je v zorném poli sociologů. Jedná se o člověka, na kterého myslíme, když mluvíme o člověku. Jedná se o člověka, kterého vnímáme při pohledu na lidi kolem sebe. Rádl tedy definuje ideu člověka: „Není to ani názor o člověku, nýbrž jakoby strukturovaný zákon názoru; není to pojem člověka, nýbrž to, co pojem ten umožňuje; není to ani daný člověk, nýbrž jeho lidství. Člověk takto pochopený je ideou člověka. Idea člověka je tedy to, co rozumíme konec konců slovem člověk anebo ještě lépe, co máme rozumět. Když se nám najednou objeví: ano, to je člověk, tu jakoby na naši mysl sestoupilo něco, co předem platí...Idea člověka tedy doopravdy neexistuje, nýbrž platí, vládne, řídí; je to zákon jednak pro bytosti, které tak jmenujeme, jednak zákon pro naši mysl, aby je tak jmenovala.“³¹ Rádl také upozorňuje, že idea nepochází

²⁸ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 157.

²⁹ Tamtéž s. 157.

³⁰ Tamtéž s. 168.

³¹ Tamtéž s. 169.

ani z přírody, ani z rozumu, ale „v ideji rozum a příroda se podřizují vyšší vládě, pocházející z říše absolutna.“³²

Rádl pokračuje ve vyjádření Platónovy ideje v podobě, v jaké se s ní ztotožňuje. Říká: „Idea není dána; nelze na ni ukázat; není to toto zde; žádná metoda moderní vědy ji neobjeví, protože dříve než tyto činnosti jsou, už je idea řídí. Idea je to, čemu je třeba rozumět, v duchu čeho říkáme: ano tak to je; skrze ni poznáváme věci, bez ní by svět byl jen chaotický jako armáda bez velení.“³³

Rádl pak přidává příklad ideje v podobě politické strany. Pro stranu jsou samozřejmě důležité voliči, vůdcové, média atd. Ovšem to, co skutečně stranu dělá stranou, je idea. Ta teprve nějak přirozeně orientuje, organizuje a vede všechny, kteří mají se stranou co do činění. Programem se idea uskutečňuje, ale nevyčerpává. Idea je ještě něco více – je to, jak by strana měla být.³⁴

Když pak Platón rozmýšlí, jak ideje existují, kolik jich je, a jaký mají rozsah, neseťká se u Rádla s pochopení. Rádl kritizuje takovou snahu ideje postihovat a staví se proti tomu, že ideje existují, že jsou nehybné, věčné a neproměnné vzory věcí. Zejména se mu nelíbí, když o nich Platón uvažuje jako o „obdobách věcí přírodních.“³⁵ Pro Rádla ideje nejsou „věci viděné, nýbrž jsou obdobné zákonům, které nám vládou.“³⁶ Nesouhlasí také s Platónovým umístěním idejí do „jiného světa“ a působením „odtamtud na tento svět“. Rádlovy ideje jsou součástí duchovního prostoru, do kterého spadá i náš duch, který teprve svou účastí dává ide-

³² Tamtéž s. 169.

³³ Tamtéž s. 170. Platón sám vyjadřuje: „jestliže jest něco jiného krásného mimo samo krásno, není krásné pro nic jiného než proto, že má účast v onom krásnu“ (PLATÓN, Faidon. In Spisy I. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. s. 138. 100c.)

³⁴ Srov. RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 170.

³⁵ Tamtéž s. 171.

³⁶ Tamtéž s. 173.

jím moc. „Člověk ve jménu ideje jedná, nepodléhá jí, jako něčemu cizorodému; je to jeho idea a přece je pro něho zákonem.“³⁷

Původ Rádlových idejí je neznámý, přicházejí a odcházejí, spojují se s některými myšlenkami lidí, ale stále člověk neví, odkud se berou: „Ideje mají ohromný vliv. Těžko říci, odkud se berou konec konců nové myšlenky, vždyť vůbec nevíme a snad nikdy se nedozvíme, odkud se berou vůbec nové věci na světě.“³⁸

Pravda podobně jako idea platí a vládne, nicméně podle Rádla pravda skutečně existuje oproti idejím, kterým skutečnou existenci nepřipisuje. Je možné říci, že se Rádl nezabývá, jak ideje existují, jakého jsou bytí, ale obrací se přímo na to, jak nás ovlivňují a řídí. Poznáváme je tedy spíše podle jejich praktických dopadů.

Aristotelés

Zásadní trojici filosofů z doby antiky uzavírá Aristotelés. Rádlův postoj k tomuto mysliteli vykazuje patrný vývoj. S Aristotelem se Rádl shoduje zejména při kritice Platónovy teorie idejí. Ovšem s Aristotelovým konceptem se Rádl zjevně také neztotožňuje, alespoň jak jej posuzuje v *Dějinách filosofie*. Rádl prezentuje pojetí substance, kterou Aristotelés nahrazuje Platónovu nauku o idejích. Substance se v Rádlově výkladu setkává s Platónovým učením o idejích, když říká: „Substance tedy podle Aristotela doopravdy jsou, existují, působí. A přece to není nic takového jako naše moderní látky, prvky, přírodniny. Substance totiž je to, co rozumem konec konců chápeme; je to věc, kterou definujeme, kterou máme na mysli, když o věcech mluvíme; je to spíše předmět věty než hmatatelná věc.“³⁹ Rádl poukazuje na příliš myšlenkový

³⁷ Tamtéž s. 173-174.

³⁸ RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1993. s. 163.

³⁹ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. 470.

přístup k substanci, který se vymyká praktičnosti. Proto pro něj zřejmě také nenachází pochopení.

Poukazuje na to, že Aristotelés vnímá logiku a skutečnost jako jedno, že za pravou podstatu věcí pokládá jejich rozumové uchopení, nikoliv jejich vnímání. Aristotela označuje jako vyvrcholení úpadku řecké filosofie v podobě jejího důrazu na racionalismus, intelektualismus a v absenci praktického rozvíjení otázek politických, náboženských a mravních.⁴⁰ Rádl Aristotela přehodnocuje v *Útěše z filosofie*, protože u něho nachází spřízněné myšlenky. Totiž Aristotelovy pojmy účelnost, přirozenost, správnost začal Rádl vidět jako vyjádření jedné jediné věci, která uznává nejvyšší účel, danou (lidmi nevytvořenou) přirozenost a správnost závaznou pro celý svět.⁴¹

Ozvěna Aristotelova učení se vyskytuje už v díle *Dějiny vývojových teorií*. Zde mluví Rádl o ideji, která má v živém organismu řídicí funkci a představuje plán pro život. Touto ideou Rádl interpretuje Drieschovu entelechii, která už je známá právě u Aristotela a u tohoto řeckého filosofa reprezentuje smysl, cíl, účel, který má organismus v sobě. Zmíněná idea znamená život, který se sice realizuje prostřednictvím těla (látky), ale tato samotná látka jej nemůže vysvětlit.⁴²

Ve sporu o univerzálie se Rádl zjevně příliš neztotožňuje s postojem realismu, i když v něm vidí vhodnou teorii pro definování a pochopení tajemství křesťanské nauky. Nominalismu zase vyčítá, že se objevuje v době úpadku scholastiky a ve své podstatě připravil půdu pro „novodobý racionalističtější a přírodnější názor.“⁴³

⁴⁰ Srov. Tamtéž s. 215.

⁴¹ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 41.

⁴² Srov. RÁDL, E. *Dějiny vývojových teorií I*. Praha: Academia, 2006. s. 47., ARISTOTELÉS. *Metafysika*, přel. Ant. Kříž, J. Praha: Laichter, 1946. s. 241. 1050b.

⁴³ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 480

Augustina Rádl vnímá pozitivně pro jeho dovození ideje jako jistoty, o kterou se opírá. Rádl pak přitaká: „Pravda je tedy elementární vědění, souhlas, akt vůle, jest dříve než jakýkoli její formulovaný výraz; teprve na základě pravdy živě chtěné je možno rozlišovat danou správnost i nesprávnost i pravděpodobnost.“⁴⁴ V Augustinově postoji Rádl kvituje aktivního a podnikavého ducha, který přijímá odpovědnost za svět a bojuje za pravdu.⁴⁵

Novověká filosofie

Pro novověkou filosofii a vůbec myšlení do jeho současnosti nemá Rádl mnoho pochvalných vět. Polemizuje s vývojem tohoto myšlení, které dle jeho názoru přestalo vnímat metafyzické přesahy a kritizuje zejména příklon k subjektivismu a psychologismu.

Rádl se zastavuje u Descarta, kde objasňuje dále ideje Platónovy, které jsou stále věcmi. Věcmi sice nesmyslového a nehmotného charakteru, ale přece nacházející se v „říší skutečnosti“. Rádl vysvětluje, že „idea básně, státu, církve jsou něco, jsou to faktory duchovního života“.⁴⁶ Rádl tím dosvědčuje, co Descartovi chybí. Je to právě realistické pojetí ideje, které se opírá o objektivní existenci. Descartes podle Rádla uvažuje o idejích už v podstatě subjektivně, pravdu uzavírá do subjektu a pravdivé je to co je zřetelně vnímáno.⁴⁷ Proto také výsledkem Platónova pojetí ideje je metafyzika, kterou Rádl nazývá „naukou o pravé skutečnosti“ a poslední otázkou: „Jaká je poslední ženoucí síla celého světa?“ Naproti tomu Descartovo uvažování končí u teorie poznání a psychologismu a poslední otázkou je: „Jak jsou zaručeny konec konců moje názory o světě.“⁴⁸

⁴⁴ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 300.

⁴⁵ Srov. Tamtéž s. 300.

⁴⁶ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. II. díl, Novověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1999. s. 95.

⁴⁷ Srov. Tamtéž s. 95.

⁴⁸ Tamtéž s. 96.

U Johna Locka vnímá Rádl pokračování tohoto psychologizujícího pojetí ideje. Dle Rádla tento anglický filosof umísťuje ideu do prostoru mého poznávání skutečnosti, jak je určitý předmět viděn v mém vědomí.⁴⁹ Rádl pak poukazuje na to, že zatímco u Platóna je idea vzor a skutečnost jejím nedokonalým odrazem, tak Locke toto obrací a v ideji vidí nedokonalý obraz smyslové skutečnosti, kterážto je právě posledním faktem.⁵⁰

U Davida Huma se střet o pojetí ideje dále vyostřuje, protože ony vjemy, představy a pojmy se už na věci nevztahují, nejsou to už ani „znamení“. Věci, lidé, národy, o kterých mluvíme, vlastně neexistují. Rádl v tom vidí, že „všechno je jen jako stín vrhaný na stěnu filmovými obrázky.“⁵¹

U filosofa „zdravého rozumu“, Thomase Reida Rádl na chvíli zajásá, protože u něj spatřuje uvědomění si scestného směru pojmání ideje jakožto představy. Tento skotský filosof kritizuje Humovu odtažitost idejí od skutečnosti a vrací se zpátky ke vnímání reálných věcí, když říká, že „dříve známe modrou oblohu než modř, dříve tvář lidskou než oči, nos, rty, bradu.“⁵² Ovšem zde Rádlovo souhlasné vyjádření končí, protože podle něho se Reid opět přiklání k ideji jako představě.

⁴⁹ Srov. Tamtéž s. 124.

⁵⁰ Srov. Tamtéž s. 124.

⁵¹ Tamtéž s. 190.

⁵² Tamtéž s. 197.

Německý idealismus a fenomenologie

Idealismus se sice svým pojmenováním setkává s Platónovými idejemi, ale je proti tomu filosofickému směru také poměrně kritický. Vyčítá idealismu, že přezírá skutečný život a pod Kantovým vlivem odděluje rozum a zkušenost, přičemž to druhé už ani nepotřebuje.⁵³

Rádl nicméně u Kanta vidí promyšlenější reakci na falešné pojetí ideje jako představ a vjemů. Dle něho tento německý filosof vkládá Platónovi myšlenky, které sám nevyjádřil. Rádl uvádí příklad ctnosti, která „není prý nic daného; je jen úkolem; originálem ctnosti není věc, nýbrž postulát; je to míra, kterou měříme jednání“ a Rádl pokračuje: „Tento odkaz od věcí k normám byl radikální reformou filosofie; nezabývejte se tím, co jest, nýbrž tím, co má být...úkolem filosofie už není hledat podstatu skutečnosti, nýbrž ustanovovat pro ni základní normy, vyšetřovat ve jménu čeho konec konců věříme v tento svět.“⁵⁴ Rádl označuje tento filosofický vnos sice velkou reformou, ale nakonec postrádá u Kanta potřebnou odvahu, aby skutečně opravil dosavadní mylné mínění o idejích, a uzavírá, že tento úkol spadá na jeho dobu.

Hegelovy zásadní termíny jako je duch světa, idea a rozum nejsou pro Rádla příliš inspirativní, protože se nemůže vyrovnat s deterministickým pojetím, s jakým k nim tento německý filosof přistupuje.⁵⁵

K nastupujícímu silnému filosofickému proudu fenomenologie byl Rádl poměrně zdrženlivý. Při základním náhledu, lze usuzovat na možné průniky mezi fenomenologií a Rádlovou filosofií například v Husserlově důrazu na obsahy zkušenost při zkoumání fenoménu nebo v jeho kritice moderních věd. Rádl ovšem opět tak jako u jiných myšlenkových směrů kritizuje ono

⁵³ Srov. Tamtéž s. 328.

⁵⁴ Tamtéž s. 300-301.

⁵⁵ Srov. Tamtéž s. 387-389.

„čisté filosofování,“ které nemá praktický dopad v programu pro konkrétní život. Rádl s nad-
sázkou, a řekl bych vtipně, glosuje žáka E. Husserla, když píše: „Pojem *starosti* jest základ-
ním pojmem Heideggerovým: nenašel jsem v jeho spisech, jaké starosti soukromé a veřejné
má a má-li vůbec jaké.“⁵⁶

⁵⁶ Tamtéž s. 578.

IDEA A KŘESŤANSTVÍ

Víra a křesťanství jsou v Rádlově životě velmi důležité, jak už bylo zmíněno. Teologické momenty se objevují často i v jeho filosofické vizi. Svá stěžejní díla *Dějiny filosofie* a *Útěcha z filosofie* končí výrazným náboženským apelem.⁵⁷ Hromádka upozorňuje, že Rádl chtěl celou Evropu postavit na hluboké základy náboženství, mravnosti a filosofie, aby byla vyvrácena všechna falešná filosofie a politika.⁵⁸ Je možno říct, že reflexe víry je podstatná i pro pojetí ideje.

Rádl rozlišuje evangelium, jakožto učení samotného Ježíše Krista a poté vzniklé křesťanství, které bylo, dle jeho názoru, negativně ovlivněno antikou a helenismem.⁵⁹ Starozákonní zjevení vnímá veskrze jako volní výzvu: „Nelze ho zrakem vidět, nutno se vůli podrobit.“⁶⁰

Rádl nabádá neuchopovat Ježíše nejdříve teoreticky a zkoumat kdo to byl, zda a kdy žil. Nejprve je nutno se ptát: „Můžeme-li jej potřebovat či nic: co z toho pojde, když se mu odevzdáme?“ Odpovídá: „Ano uvěřím, jestli je to pravda, čemu učíš. V této odpovědi nestojí pravda nad mým uvěřením, nýbrž je jeho služebníkem.“⁶¹

Dle mého názoru bude prospěšné se podívat na Rádlovu konfrontaci Platóna a evangelijní zvěsti pro další odkrývání pojmu ideje. Například J. Samohýl vidí „náboženský kontext“

⁵⁷ Srov. RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. II. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha : Votobia, 1999, s. 626., RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 90.

⁵⁸ Srov. HROMÁDKA, J. L. *Don Quijote české filosofie: Emanuel Rádl 1873-1942*, s. 106-107.

⁵⁹ Srov. RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha : Votobia, 1998. s. 267.

⁶⁰ Tamtéž s. 272.

⁶¹ Tamtéž s. 275.

v celé Rádlově interpretaci Platóna.⁶² Rádl tedy vnímá u Platóna svět smyslový a svět idejí s tím, že první poznává svými tělesnými smysly a druhý duchovním zrakem. V obou případech se jedná o poznávání, které nás vede k vytváření určitých teorií. Zásadní úkol je pro Platóna se „povznést se nad smysly“ a „nazírat podstatu věcí“, vidět „ideu člověk, ideu pravdy a krásy, ideu, která existuje v absolutnu a k níž se filosof v mysli povznáší.“⁶³

V evangeliích ovšem jde u Rádla o rozeznávání vůle. Když mluví Ježíš o „životě“ a „smrti“, nejedná se o něco, co lze smysly nebo rozumem uchopit. Odpověď na tuto výzvu je čin: „Nelze jich vidět, třeba je provádět.“⁶⁴ Evangelia jsou daleko o teoretizování a spekulace. Rádl připodobňuje Ježíše k vychovatelce, která s dítětem nespekuluje, ale radí, jak má udělat první kroky. Předpokládá u dítěte vůli tento první krok udělat.⁶⁵

Rádl provolává: „Teď byl objeven aktivní poměr k světu! Na víře byl teď založen nový svět duchovní, jiný než Platónovy ideje“ a podle Rádla se jedná o svět, v němž „rozhodují Bůh, Ježíš vůdce, láska, milost, poslušnost, bližní, hřích. V tomto novém duchovním světě jest poznání jen služebníkem jednání, služebníkem víry.“ Dále píše, že v evangelikální víře je víra „věř, odevzdej se!“⁶⁶

Zde lze vidět Rádlovu tezi, že ideje nemáme pouze poznávat, ale zejména následovat. Z Rádlovy reflexe náboženského rozměru vystupuje zřetelně oblast vůle, kde se odehrává skutečné setkání s idejemi. S tím koresponduje důraz na morální zákony a Boží zjevení. Zje-

⁶² Srov. SAMOHÝL, Jan. *Emanuel Rádl jako náboženský myslitel a jeho vztah k Masarykově filosofii náboženství*. Č. Bud., 2006. disertační práce (Th.D.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Teologická fakulta, Katedra filosofie a religionistiky, obhájena 26. 3. 2007. s. 86.

⁶³ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 275.

⁶⁴ Tamtéž s. 276.

⁶⁵ Srov. Tamtéž s. 277.

⁶⁶ Tamtéž s. 281-282.

vení se totiž vymyká racionalitě a podobně jako dobro, zlo, pravda a smysl nelze jej u Rádla postihnout empiricky, ale je k tomu nutná vnitřní zkušenost. Rádl upřesňuje, že „zjevení jest skutečnost člověku daná, nepocházející ani ze zkušenosti ani z rozumu, nevyvozená ani indukcí ani dedukcí, nýbrž jest dříve nežli všechny tyto metody anebo jest nad nimi.“⁶⁷ Zjevení se tak stává závazkem a ve svém nároku na následování se blíží pojmu ideje.

Filosof nemá pouze spekulovat, ale má se stávat revolucionářem ve jménu poslední pravdy a Rádl dodává: „Poslední pravda, absolutno, kategorický imperativ, transcendentno, pravá skutečnost, jistota, nepodmíněnost jsou zásady, ve jménu kterých měří filosof skutečnost.“⁶⁸

Proto filosofie pohybující se pouze v oblasti teoretizování a spekulací není pro Rádla skutečnou filosofií. Rádl kritizuje v tomto duchu i následné utváření křesťanství, které si vzalo Platóna „jakoby druhého Jana Křtitele.“⁶⁹ V kázání apoštolů vidí často opět teoretizování. Nemá moc pochopení pro patristickou a apologetickou dobu, která v obraně před gnosí příliš zapletla do antického uvažování a novoplatónského mýtu. Z evangelia chudých, kde byla zásadní láska k Bohu a bližnímu, se stalo teoretické křesťanství.⁷⁰

Zmíněné revolucionářství má však být prosto jakéhokoli násilí. Aristotelés dle Rádla rozlišuje také pohyb přirozený a násilný. Násilný (například vyhození kamene do vrchu) netrvá dlouho a nakonec se obrátí v pohyb přirozený (padá dolů). Násilí nemůže dlouhodobě obstát ani ve společnosti. Ovšem doba od 14. století odmítla toto Aristotelovo učení a uznávala jedině násilí, jak ve vědě (působení síly, hmoty, pohybu), tak i zjevně ve společnosti.⁷¹

⁶⁷ RÁDL, E. „Filosofie a teologie“ in *Křesťanská revue* roč. 1., (1927). s. 5.

⁶⁸ RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha : Votobia, 1998. s. 5.

⁶⁹ Tamtéž s. 283.

⁷⁰ Srov. Tamtéž s. 287.

⁷¹ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 39-42.

V *Dějínách filosofie* Rádl odmítá vnímat podstatu evangelia pouze v mravních zákonech. „Těžiště člověka není v jeho mravnosti, nýbrž jest mimo něho samého, jest v Bohu.“⁷² Naproti tomu v *Útěše z filosofie* Rádl hovoří o Bohu víceméně ve spojení s morálními zákony. Kristus předně učí morálku, ale na druhou stranu nikoho na tomto světě neodsuzuje (trest je spojen až s posledním soudem). Bůh se v Rádlově pojetí profiluje jako bezbranný, nepůsobí na tomto světě pomocí násilí.⁷³

Bůh nepůsobí pouze prostřednictvím evangelia a učedníků, ale také skrze všechny dobré lidi v tomto světě, kteří vládou, skládají básně, filosofují atd. „Jeden Bůh pro pokolení lidské; jeden morální řád; jedna metoda působení od muže k muži. Bezbranný Bůh; bezbranný morální řád světový; bezbranná filosofie; bezbranná vzdělanost.“⁷⁴

⁷² RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 279.

⁷³ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 22-23.

⁷⁴ Tamtéž 23-24.

IDEA A SMYSL DĚJIN

Ve zmíněném sporu o smysl českých dějin, se kterým souvisí i pojetí národa a národního uvědomění Rádl často používá pojem ideje. V tomto případě v praktickém zacílení, jako například idea národa, idea jako nosný prvek při zkoumání dějin nebo idea jako program.

Ve spise *K politické ideologii sudetských Němců* vysvětluje Rádl ducha v termínech používaných pro ideje: „Duch je svým vlastním určením pánem přírody a jeho pohled je zaměřen do budoucnosti, jeho metodou je navrhovat programy pro to, co se má stát. Program, úkol, plán nespadá do kategorie jsoucího, ale do kategorie správného, pravdivého, spravedlivého, praktického, morálního, užitečného – samá hodnocení, jež odkazují na budoucnost, na něco, co ještě není, ale má být učiněno.“⁷⁵

Rádl zmiňuje ideji v souvislosti se sporem o smysl českých dějin. Idea má zde své praktické místo a odvolává se na ni při obhajování historické vědy. Rádl kritizuje postupy Gollovy školy, které označuje jako „filosofický relativismus a skepticismus“ a rovněž odmítá Pekařovu iluzi o tom, že „fakta musí předcházet teorii.“ Rádl nechce pojímat dějiny pouze jako skládání informací, které se v odstupu zjeví jako celistvý obraz, ale chce zde spatřovat „nadčasovou (a to také znamenalo předem danou) přítomnost určitých idejí.“⁷⁶ Podle těchto idejí či programu pak se lidé v dějinách rozhodují a jednají, což ovlivňuje celou společnost. Pouhé shromažďování řady událostí se mine se samotným předmětem historie a zůstanou pouze jako archivní informace. Úkolem historika je „poznat pravdu věčně stejnou a tedy poznat, jak si

⁷⁵ RÁDL, E. *O německé revoluci; K politické ideologii sudetských Němců*. V tomto souboru 1. vyd. Praha: Masurek ústav AV ČR, 2003. s. 101.

⁷⁶ Srov. HAVELKA, M. Rádlovo pojetí dějin ve sporu o české dějiny. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 418.

kteřá doba dovedla odůvodnit ve jménu věčných zákonů své jednání.“⁷⁷ Pro Rádla tedy „v události historické konec konců je jen to cenné, co není jen historické a pokud to není jen historické.“⁷⁸ Tím se odkazuje Rádl na hledání hlubších motivů lidí, že jednají určitým způsobem. Co je k tomu vede, čím se řídí? Jakou ideou jsou poháněni?

Rádl tedy volí při zkoumání historie takový postup, který vnímá důležitý v přírodních vědách obecně. Na počátku zkoumání se stanovuje určitá teorie, která se pak ověřuje. K tomu je nutno vědět, co se má popisovat a stanovit si pojmy. Právě tyto pojmy jsou pro Rádla určitými směrnicemi, „kde se mají fakta hledat a jaká.“⁷⁹ Ovšem pro porozumění těmto pojmům Rádl předpokládá určité „předporozumění“ či ideu, která se nachází už před zmíněnými pojmy. Toto se uskutečňuje na úrovni individua, ale nejedná se o nějakou svévoli, ale spíše garanci poznání. Předporozumění pak umožňuje, aby fakta byla spojena ve smysluplný celek. Když to obrátíme, potom historická věda potřebuje nejdříve porozumět smyslu dějin, aby mohla minulost poznávat.⁸⁰

Příkladem může být ustanovení státu na základě ideje, kdy Rádl stejně jako Masaryk vnímali historii jako navazování humanitní ideje na reformační, což znamená nejen navazování, ale překračování původní ideje. Snaha o hledání smyslu toho jak určité osobnosti historie myslely a jednaly. Souvislost v historickém vývoji se pak utváří na základě individuálních „navazování“, přičemž při jejich zobecněním nám začnou z historie vystupovat ideje a hodnoty. Naproti

⁷⁷ RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*, s. 56.

⁷⁸ Tamtéž s. 55.

⁷⁹ RÁDL, E. *O smysl našich dějin: předpoklady k diskusi o této otázce*. 1. vyd. Praha: Čin, 1925. s. 21.

⁸⁰ Srov. HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepisectví: kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. s.117-118

tomu u Pekaře vnímá posuzování dějin jako „pokračování“ národní myšlenky, které může být nevědomé a podobá se předávání praktické zkušenosti.⁸¹

Podle M. Pauzy má nicméně Masaryk blíže k Sokratovi, neboť používá více racionalistického odůvodnění a je nakloněn k „regulativnímu pojetí ideje“. Zatímco pro Rádla je „morální svět“ uskutečněný dogmaticky – tedy „je to tak“. Byť do něj vstupujeme rozvahou, rozumem, soudností atd. Rádl proto pojímá „ideu v konstitutivním smyslu.“⁸²

Hermann dále dodává, že pro Rádla „jsou dějiny psány zejména také již z hlediska noetického, jsou vědomým pokusem o zachycení mnohosti individuálních přesvědčení a pravd, které proměňují v dějinné střídě za sebou i vedle sebe (a proti sobě); za ním stojí explicitní otázka po pravosti pravd, po kritériu pravdivosti a smyslu proměn vědeckých názorů.“⁸³

Pro Rádla tedy všechny myšlenky, programy, plány, ideály a činy konkrétních lidí a zároveň jejich předchůdců představuje onen smysl, který je nutno v dějinách hledat. Nejdříve se u lidí objevují touhy, které se proměňují v program, který stojí výše a který je nutno reflektovat i u předchůdců. Rádl připomíná, že duchovní život nemá také plynulý vývoj, ale nutno jej často začínat znovu. Podstata smyslu dějin spočívá u Rádla právě ve „spojování smyslu jedné doby se smyslem doby následující.“⁸⁴

Filosof musí umět a chtít volit mezi idejemi a programy, což znamená se rozhodnout pro jedny a pro druhé nikoli. Musí tak učinit, aby mohl pokračovat dále na cestě k pravdě. Život sám

⁸¹ Srov HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepisectví: kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. s. 124-126.

⁸² PAUZA, M. Ke vztahu Rádl – Masaryk. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 475.

⁸³ HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepisectví : kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. s. 58.

⁸⁴ RÁDL, E. *Národnost jako vědecký problém*. Praha: O. Gigal, 1929. s. 31.

je také programem jak Rádl píše v *Útěše z filosofie*: „Jen bledá jsou slova, že život je neviditelný, že je programem, vládou, ideou, a sklouzávají po povrchu skutečnosti za životem-vládou, a tedy každou rostlinkou - za každým broučkem se skrývá celý svět sotva tušených mohutností.“⁸⁵

Rádl nicméně odmítá determinismus s tím, že smysl dějin není nijak předurčen Božím rozhodnutím, ani není někde uschován ve hvězdách, aby čekal, až se bude moci realizovat. Tvůrci historie se neřídí daným duchem dějin, ale sami jej dotvářejí. Dějinná pravda je pravdou pro někoho a jako taková má smysl a jen ten ji může pochopit. Rádl říká: „Nikdo neporozumí bídě lidské, kdo jí nechce pomoci“. Jen taková pravda se stane pravdou, jakmile se objeví někdo, kdo chce za ni bojovat.⁸⁶ Když nějaká osobnost přetne sled dosavadních událostí, pak vznikají dějiny v pravém slova smyslu. Jako příklad uvádí Šimsa T. G. Masaryka, který svou aktivitou ukončil čtyřsetletou vládu Habsburků.⁸⁷

Rádl ve svém přístupu k definici národa, zastává, že není postaven na rase, ale na programu. Tento konkrétní plán drží a národ pospolu. Rasa totiž nevlastní ideu, která by mohla národ náležitě utvářet. Je nutno se oprostít od toho, že by rasa měla národ determinovat. Národ není předem dán, ale je teprve utvářen podle programu, který vychází z přání lidí. Rádl říká, že „svobodný národ se nepodrobí žádnému osudu, nýbrž chce svobodně rozhodovati o předmětu své lásky. Svobodný národ je dán budoucností, ne minulostí. Roste zajisté z toho, co je v minulosti dáno, z vlasti, z řeči, z tradice, z instinktu, ale neslouží jim, nýbrž vládne.“⁸⁸

⁸⁵ RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 33.

⁸⁶ Srov. RÁDL, E. *Národnost jako vědecký problém*. Praha: O. Gígal, 1929. s. 19-37.

⁸⁷ Srov. ŠIMSA, M. *Filosof a reforma světa: pokus o filosofickou interpretaci díla Emanuela Rádla a konstituci reformní filosofie*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997. s. 48.

⁸⁸ RÁDL, E. *Rassové theorie a národ*. 1. vyd. Praha : Kočí, 1918. s. 19-21.

Erazim Kohák nachází u Rádl propojení této ideje s mravním ideálem. Rádl má totiž za to, že zmíněná idea se nemůže dovolávat nějakého státního zřízení, na které byli lidé zvyklí, ba ani jejich jednoznačné podpory pro takové zřízení. Proto se Rádl odvolává na platnost morálního řádu, což představuje určitý ideál pro fungování společnosti. Kohák ukazuje, že Rádl se pro zdroj zmíněného morálního ideálu neobrací k pozitivním vědám, ale hledá jej v oblasti smyslu a hodnot, v posuzování dobra a zla. Rádl tedy pro platnost praktických soudů, jakož i soudů o českém státě vyžaduje oporu v hodnotovém řádu našeho života, tedy ve skutečnosti samé.⁸⁹ Idea státu utvořeného ze správné národnostní myšlenky, pak má smysl materiální, protože pak může dojít i k jeho opravdové emancipaci.⁹⁰

Rádl také poukazuje, že ne každá idea může být „poslední pravdou národního života, protože i oddanost ideám může být porobou. Teprve idea uvědomělá a odůvodněná, rozvinutá v theorii, jest způsobilá, aby byla cílem svobodného národa.“⁹¹

Národní uvědomění je tedy vedeno ideou, a protože se jedinec může stát nositelem nesprávné ideje, je nutno, aby nejvyšším garantem byla pravda. Pravda nepřichází z vnějšku, ale zevnitř, protože právě její subjektivní přesvědčení dosvědčuje její správnost. Zdá se, že zde Rádl vstupuje silně do prostoru subjektivismu. Takovému pojetí se ale pravdy bránil. Pravda není totiž chápána subjektivně, ale tak že je zde pro subjekt. Stále je nutno mít na paměti, že Rádl zastá-

⁸⁹ Srov. KOHÁK, E. *Filosofie jako program a útěcha*. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádl (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 230-231.

⁹⁰ Srov. RÁDL, E. *Rassové theorie a národ*. 1. vyd. Praha: Kočí, 1918. s. 20-24. Srov. ŠIMSA, M. *Filosof a reforma světa: pokus o filosofickou interpretaci díla Emanuela Rádl a konstituci reformní filosofie*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997. s. 57-58.

⁹¹ RÁDL, E. *Rassové theorie a národ*. 1. vyd. Praha: Kočí, 1918. s. 19-21.

vá, že my pravdu nevlastníme, ale pravda má nás a proto s ní nemůžeme ani svévolně nakládat.⁹²

Rádl se tímto staví i proti boji mezi lidmi. V případě společenských změn nebo snad i revolucí se mají ideje stavět pro idejím, nikoli proti lidem. Jestliže někdo odsuzuje nějaký společenský systém, pak se nestaví proti členům, ale staví proti sobě programy.⁹³

Hejdánek v této souvislosti upozorňuje, že „s *národy* se prostě dnes už počítat musí, ale je třeba falešnou ideologii nahradit čímsi pozitivním, řekněme tedy *ideou*. Idea je totiž něco, s čím lze polemizovat, co lze korigovat, s čím je možný dialog a diskuse. Idea je spíše jakýsi projekt, rozvrh, program toho, čím by národ mohl a měl být. Tak to ostatně Rádl také navrhuje, když zdůrazňuje, že národ má být chápán jako úkol.“⁹⁴

⁹² Srov. RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1993. s. 163.

⁹³ Srov. RÁDL, E. *O německé revoluci; K politické ideologii sudetských Němců*, s. 79.

⁹⁴ HEJDÁNEK, L. *Národ: ideologie či idea?*, in RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*, 2. vyd., Praha: Melantrich, 1993. (1. vydání, Praha, 1928) s. 286.

INTERPRETACE RÁDLOVY IDEJE U JINÝCH AUTORŮ

Ivan Landa

Ivan Landa ve svém příspěvku na mezinárodní konferenci konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádlu zabývá teorií ideje, jak ji nachází v *Útěše z filosofie*. Tento spis psal Rádl už v době jeho nemoci a nedlouho před svou smrtí. Kniha je rozdělena na sedm kapitol, v nichž Rádl reflektuje momenty své filosofie, kterým dává také velkou váhu, a ve kterých jak sám říká „odvozoval ze svého učení metafyzické důsledky.“⁹⁵ Poslední kapitola pak nese název „Idea“, nicméně nenabízí jeho konkrétní pojetí ideje, ale nacházíme zde dva příběhy, které Rádl označuje „obrázky“ a které také zůstávají bez dalšího vysvětlení.

Landa nabízí čtyři možnosti, jak je možné chápat vztah mezi prvními šesti kapitolami *Útěchy z filosofie* a její sedmou kapitolou zvanou „Idea.“ V první možnosti vidí Landa těžiště v prvních šesti kapitolách a sedmou už jen jako dovětek. Druhá možnost se od první odlišuje tím, že kniha v kapitole Idea vrcholí. Třetí možnost představuje sedmou kapitolu jako svébytnou. Protože v ní Rádl teorii ideje více nerozpracoval, ani z ní nevyvodil důsledky, zbývá tento úkol na čtenáře. Čtvrtá varianta se pak obrací na celou knihu s tím, že se v ní zmíněné metafyzické důsledky vyvozují a že se z nich dá rekonstruovat teorii ideje. K této čtvrté variantě se také Landa přiklání.⁹⁶

S přihlédnutím k Rádlovým diskusím s filosofy ve svých *Dějínách filosofie* a praktickými úvahami nad aktuálními záležitostmi jeho doby jsem také toho názoru, že je možné ideu

⁹⁵ RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 8.

⁹⁶ Srov. LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof: sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádlu (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 291.

(zejména její působení) dokumentovat z dalších kapitol v *Útěše z filosofie* a v nich popisovaných hodnot a pojmů.

Landa navazuje na morální řád, který je bezesporu dominantní hodnotou, kterou Rádl ve své *Útěše* rozmýšlí. Morální zákony Rádl odmítá vidět jako výtvořiny lidí, jako společenský zvyk, jako shodu členů určitého zřízení. Existenci morálních zákonů nelze odvozovat ze sociologického pozorování, protože i kdyby, jak říká: „Všichni lidé lhali a podváděli...morální řád platí...protože víme napřed, co je správné, mravné, čestné – všichni lidé to vědí.“ Rádl dále pokračuje: „Morální zákony nejsou ani vlastností ani projevem charakteru ani vlohami ani dílem lidským, jako bývají hnutí mysli, neboť nejsou v nás, nýbrž jsou pro nás, vládnou nad námi.“⁹⁷

Morální zákony nemohou být v posledku dílem rozumu a nemohou být vloženy z vnějšku jiným člověkem. Rádl je přesvědčen, že lidé morální zákony cítí dříve, než se spolu dva lidé potkají a domluví se na pravidlech. Podobně je těžko někomu uložit morální zákon, pokud nemá už předem „smysl pro spravedlnost...a pokud jej nevíta v srdci jako zákon vlastní.“⁹⁸

Rádl nesouhlasí s pojetím pravdy (spravedlnosti, morálky atd.), které zastával John Locke a která byla dále rozvíjena Davidem Humem a dalšími filosofy. Jedná se o podřazení pravdy pod vládu praktického prospěchu. Jednoduše řečeno každý se řídí tím, co je pro něj prospěšné a praktické. Rádl oponuje tím, že pokud by se v případě pravdy jednalo pouze o prospěšnost a praktičnost, jak by byli motivováni například Sokrates, Kristus, apoštolové a další podstoupit dobrovolně smrt pro pravdu. Přece jim samotným to nemohlo přinést prospěch.⁹⁹ Museli mít vyšší pohnutky takto se obětovat za pravdu. Zřejmě proto se Rádl brání vidět zdroj morálky v rozumu, neboť by to člověka nakonec vedlo k určitému kalkulu.

⁹⁷ RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 10.

⁹⁸ Tamtéž s. 11.

⁹⁹ Srov. Tamtéž s. 14.

Tedy morální zákon u Rádla vždy předchází rozum, dohodu mezi lidmi. Člověk už má povědomí o morálních zákonech, minimálně o jejich platnosti, než přijme pravidla z vnějšku.

Rádl definuje morální zákony, že jsou „pro nás“ „vládnou nad námi“, působí „skrze nás“ a přirozeně se jim podřizujeme.¹⁰⁰ Landa vidí v těchto momentech určitou komplexní strukturu, která zahrnuje provázanost subjektivních a objektivních vztahů. Jelikož jsou zmíněné zákony „pro nás“ musí být něčím objektivním. My ovšem nejsme jen v pozici subjektu, ale máme podíl i na objektivnosti zákonů, protože jsme oblasti morálky i „pro jiné“. Morální zákony nepůsobí pouze z vnějšku, ale „skrze nás“ pro jiné lidi a „skrze jiné“ pro nás. Jsem schopen jim také rozumět, pokud zákon, který na mě působí „skrze jiné“, působí stejně i „skrze mě“ na jiné. Landa pak pokračuje v interpretaci: „Člověk (živé bytosti) se v této struktuře neustále pohybují, přičemž tato struktura není člověku nikterak vnější, nýbrž je vždy již implikována v jakémkoli jeho výkonu. Proto může Rádl také tvrdit, že morální zákon není ničím člověku vrozeným, získaným nebo jím vytvořeným. Morální řád se uskutečňuje skrze každou jednotlivou bytost a v tomto ohledu lze považovat jednotlivou živou bytost za partikularizaci morálního řádu jako takového.“¹⁰¹

Landa zde vyjadřuje jemnou provázanost subjektivismu a objektivismu, který je u Rádla patrný. Dle mého názoru lze interpretovat takto i ideu. Idea nemá existenci v odlišném prostoru, na který člověk nemá žádný vliv. Člověk a idea se neustále ovlivňují s tím, že člověk není pánem ideje, ale může ji ovlivnit z pozice své partikulární bytosti. Idea sama bez lidí nemá reálnou existenci a projevuje opět skrze konkrétního člověka. Landa vnímá podstatný charakter Rádlovy teorie ideje v její normativnosti. Rádl totiž odmítá reálnou existenci idejí, podobně tak jako v případě morálního řádu nebo ducha.¹⁰²

¹⁰⁰ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 19-24.

¹⁰¹ LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof: sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 295-297.

¹⁰² Tamtéž.

Landa vychází z Rádlovy interpretace Sokrata, který říká, že zaprvé morálka, spravedlnost, pravda atd „jistojistě jsou“, zadruhé že pravda (což lze vztáhnout i na ostatní hodnoty) „je dříve, než jsme se narodili, že její vládu jen objevujeme“ a zatřetí, že je jen „jedna pravda, čest, spravedlnost a rozumné jednání.“¹⁰³ „Jistojistě jsou“ znamená pro Landu logickou nutnost, že morálnost či „struktura normativisty“ jistě je. Co to znamená „je“? Pro Rádla to spíše znamená platnost nebo jako Landa uvádí „dynamické uplatňování“. V druhém případě pravda představuje pro Rádla „absolutní nárok na platnost, a nikoli absolutní platnost toho, co skutečně je“. Ve třetím bodě se jedná o Rádlo přesvědčení, že „morální řád vládne za všech dob celému světu.“ Landa tedy vyvozuje, že „*Rádlova teorie Ideje* se zabývá absolutním nárokem na platnost (má být) v jeho singularitě, tj. tím, co dává morálním zákonům a morálnímu řádu jako celku jeho normativní sílu a všeobecnou platnost. Toto *má být* označuje Rádla jako Ideu a chce ji uchopit ta, jak je pro nás.“¹⁰⁴

„Morální řád se uplatňuje potud, pokud je vůči mně vznášen absolutní nárok (má být), absolutní nárok, který je také skrze mě partikularizován, takže já sám jednak neustále vznáším tento nárok, a jednak se mu neustále pokouším dostat vzhledem k jiným bytostem. Idea se uplatňuje jen díky pluralitě idejí, tj. díky partikulárním živým bytostem, které jsou v čase a prostoru.“¹⁰⁵

Landův výklad prvního podobenství o bílých ptáčích v kapitole „Idea“¹⁰⁶ je postaven na tom, že ideje „mluví k porozumění“, jak interpretuje Rádla. Můžeme ideje vidět pouze, pokud si je

¹⁰³ LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádla – vědec a filosof: sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 299-301. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 15-17.

¹⁰⁴ LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádla – vědec a filosof: sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 299-301.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 302-303.

¹⁰⁶ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 91.

nepřivlastňujeme (nepokládáme je za vlastní výtvoř). Porozumět jim můžeme jen díky vzájemné aktivitě. Na jedné straně naše pozorování idejí a na druhé straně ideje přilétají a „mluví k porozumění“. Landa dovozuje z Útěchy také, že podle Rádla pokud lidé chtějí ideje vidět a porozumět, musí být také idejemi. Pokud jsou lidé také idejemi, pak také oni mluví k porozumění. Pak každá idea nejenže mluví k porozumění, ale také může zaslechnout a porozumět jiným. Královna pak představuje Ideu (s velkým „I“) a je charakterizována jako otevřenost sama – umožňuje otevření se idejí idejím. Posílání bílých ptáků zpátky s ohledem na lidi ukazuje „vzájemnou blízkost a vztah“ a může pak korespondovat s Rádlovým prohlášením, že „nemáme pravdu, nýbrž pravda má nás, neustanovujeme ji, nýbrž rodíme se do ní.“¹⁰⁷ V druhém podobenství vidí Landa zjevnou vlastnost idejí: „co má být“ bez ohledu na to, co je. Proto je idea zároveň objektem i subjektem.¹⁰⁸

Landa zakončuje: „Množství morálních zákonů je totiž uchopitelné jenom díky pluralitě živých bytostí, které vznášejí neustálý, relativní nárok na platnost, který však má všeobecnou normativní sílu. Prostřednictvím teorie Ideje chtěl Rádl porozumět nejen normativní síle morálních zákonů, ale především naznačit možný způsob, jak lze nereduktivně porozumět živému jako živému. V neposlední řadě chtěla být jeho teorie Ideje také pokusem reflektovat metafyzickou praxi jako takovou.“¹⁰⁹

¹⁰⁷ Srov. LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 304-305. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 16.

¹⁰⁸ Srov. LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 307. RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 170.

¹⁰⁹ LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof: sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003)*, s. 308.

Jan Samohýl

J. Samohýl vidí v Rádlově pojetí ideje, že „je vrcholem jeho filosofické koncepce smyslu, která zřetelně navazuje na jeho pojetí morálního řádu.“ A dále Samohýl pokračuje: „Rádlova idea je chápána jako završení lidského existenčního hledání a morálního (v širším slova smyslu) snažení, je ale také završením lidských dějin. Toto pojetí ideje je výsledkem a vrcholem Rádlových úvah.“¹¹⁰

Podobně jako Landa i Samohýl nachází podstatný rys Rádlovy ideje v pojmu „porozumění“, který se stává vlastním cílem a který ovlivňuje historické události. „Filosofie tedy není jen programem pro proměnu světa, jak Rádl často uváděl, ale i bilancí, porozuměním, vnitřním pochopením, protože porozumění není vidění věci, není konstatování skutečnosti, není nahlížení podstaty, jak dnes říkají fenomenologové, porozumění je cílem, vládne, organizuje a podrobuje si. Pojem porozumění má tedy další, až teologický akcent, porozumění je metafyzickým základem duchovního života.“¹¹¹

Samohýl interpretuje Rádlovo první podobenství, že jak se díváme obdivně na krásu ptáků a nezkoumáme je, tak také ideje nezkoumáme noeticky. Pro Samohýla je Rádlovo poznání spíše „odevzdáním se“ a „podrobením se,“ jak Rádl upozorňuje, že tomu, co „nelze zrakem vidět je nutno se vůlí podrobit.“¹¹² Zmíněné dívání má být určitou výzvou k jednání. Když si majitel jezera přivlastňuje bílé ptáky, jakoby to byly jeho ideje, odlétají a vrací se ke královně.

¹¹⁰ SAMOHÝL, Jan. Emanuel Rádl jako náboženský myslitel a jeho vztah k Masarykově filosofii náboženství. Č. Bud., 2006. Disertační práce (Th.D.). s. 94.

¹¹¹ SAMOHÝL, Jan. *Teologická interpretace pojmů morální řád, idea, pravda a bezbrannost u Emanuela Rádla*. In *STUDIA THEOLOGICA* 7, č. 1 [19], (jaro 2005). s. 42.

¹¹² SAMOHÝL, Jan. Emanuel Rádl jako náboženský myslitel a jeho vztah k Masarykově filosofii náboženství. Č. Bud., 2006. disertační práce (Th.D.). s. 97. RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. s. 272.

Samohýl dovozuje, že ideje nejsou z člověka, ale jsou tu pro něho. Pokud chceme ideje chytat a přivlastňovat, pak nám náhle zmizí. Samohýl v této souvislosti dává skutečnost, že v židovské tradici existuje zákaz o zobrazování Boha a vyslovování Božího jména. Je to nejen zakázané, ale vymyká se přímo lidské schopnosti. Kromě toho, že jsou ideje pro lidi potřebné, tak ideje na zemi obstojí a nakonec zvítězí.¹¹³

Druhé podobenství z *Útěchy z filosofie* o loupežníkovi, který dojde ke změně smýšlení, představuje pro Samohýla ideu, která ho z ničeho nic změní, jak píše Rádl, k slušné práci, „ta myšlenka nepřišla, ale měla přijít.“ Samohýl v tom vidí Rádlovo poukázání náboženský podtext a upozorňuje, že tento pojem ideje uvádí Rádl i v jiných kontextech.¹¹⁴

Samohýl pak podává základní charakteristiky takto pojaté ideje:¹¹⁵

1. „Idea není to, co jest, ale to, co se má uskutečnit.“
2. „Idea je zároveň smyslem a završením dějin a světa.“
3. „Ideu nepozorujeme, ale máme na ní účast (bilance).“
4. „Idea sama je aktivní, je výzvou, pozváním.“
5. „Idea je nezávislá na člověku, je mimo lidský dosah.“
6. „Idea je sice bezbranná, ale jako taková v konečném smyslu obstojí.“

¹¹³ Srov. SAMOHÝL, Jan. Emanuel Rádl jako náboženský myslitel a jeho vztah k Masarykově filosofii náboženství. Č. Bud., 2006. Disertační práce (Th.D.). s. 97-98.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž s. 96.

¹¹⁵ Tamtéž s. 100-101.

Ladislav Hejdánek

Rádlův žák Ladislav Hejdánek poukazuje na podobenství v *Útěše z filosofie*,¹¹⁶ kde Rádl polemizuje s Platonem a Aristotelem. Filosofie totiž pro Rádla není teorií, pouhé zírání na pravdu. Pravda vybízí filosofa k činu, aby se pokusil o ve světě napravit, co bude v jeho silách.¹¹⁷

Hejdánek ukazuje, že Rádlovi se jedná o revizi Platónových idejí, ale také Aristotelovy formy, protože ač Platónovy ideje kritizuje, tak se jeho pojetí od nich v tomto ohledu neliší. Rádl sice co do významu a funkce přijímá Platónovy ideje, ale upírá jim reálnou existenci. Idea nás totiž napadá „z ničeho nic“, tedy není zde nachystaná předem, ani si je nevymýšlíme sami. Idea není tedy jsoucnem, ale ani následkem jiných jsoucen. Pro Rádla je ideje teprve tím, co má být a ne už předem jasně daným, tak jako to pojímá Platón. Hejdánek tedy prezentuje Rádlovy ideje, jako „negativní jsoucna“ (nejsoucna). Idea, která „má být“, ale „není“ se nemůže opřít o nějaké jsoucno a je tudíž zcela bezbranná. Podobně jako Bůh je také „bytostí bezbrannou,“ jak už bylo zmíněno.¹¹⁸

Jan Patočka

Jan Patočka patří nejen mezi naše přední filosofy minulého století, ale je také tím, kdo se Rádlem výrazněji zabýval a cenil si jej, jak už bylo zmíněno.

V knize *Věčnost a dějinnost*, kterou věnoval právě Rádlovi, se Patočka zamýšlí nad pojetím morálního řádu v *Útěše z filosofie*. Zastavuje se u Rádlového zákazu pojímat morální zákony,

¹¹⁶ Srov. RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. s. 91-92.

¹¹⁷ Srov. HEJDÁNEK, L. *Filosofický odkaz českého myslitele* [online]. Archiv Ladislava Hejdánka, 1993, [cit. 2019-04-12]. s. 9.

¹¹⁸ Srov. HEJDÁNEK, L. *Rádlovo myšlení v Útěše z filosofie*, [online] Archiv Ladislava Hejdánka, 1992. [cit. 2019-04-12].

jako výtvořidy lidí, ať už smlouvou, zvykem, význačnými osobnostmi nebo jakkoli jinak, protože jsou vždy dány předem a přesahují lidi. Patočka upozorňuje, že „nedostatkem celé této teze je, jak se mi zdá, že Rádl nevidí jiné možnosti subjektivního zdůvodnění mravního smyslu v životě než naturalismus. Každý subjektivismus je mu v podstatě naturalismem nebo otevírá naturalismu dveře... Rádl se dal přesvědčit názorem, že každý subjektivismus je konečně libovůle a instinkt...nepřipouští možnost.“ Dále Patočka upozorňuje, že „žádná soustava mravních pravidel a zákonů nevytvoří mravní osobnost a není dost podrobná a jednoznačná, aby stačila na konkrétní situace.“¹¹⁹ Patočka říká, že „platónismu, jak je Rádl chápe, dává mravní význam; spočívá v tom, že neexistuje kontinuita mezi člověkem přírodním a mezi mravní oblastí, nýbrž k pochopení mravního světa je třeba zvláštního obratu životního, který spočívá v tom, že celý život postavím do služby poslání, které žádným způsobem z přírody vyvodit nelze.“¹²⁰

K Rádlovu pojetí vnitřní zkušenosti, která má objevovat pravdu a následovat ji, Patočka píše, že „Rádl konfrontuje své dva koncepty – přímou zkušenost a osobní pravdu. Zkušenost chápe jako spojení, chceme-li jednotu subjektu a objektu, prožívaného s prožívaným jako intuitivním pohledem do nitra věcí.“¹²¹ Rádl tak podle Patočky zřetelně stojí v opozici k moderní objektivní vědě, která posuzuje svět „logicko-objektivistickými konstrukty“ a snaží se do vědy naopak vnést prvky individuálního prožitku.¹²² Podle Patočky je „individuální pravda

¹¹⁹ Srov. PATOČKA, J. Věčnost a dějinnost. 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2007. s. 44.

¹²⁰ PATOČKA, J. Emanuel Rádl: Útěcha z filosofie. In PATOČKA, J. *Češi I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 107-108.

¹²¹ PATOČKA, J. Význam pojmu pravdy pro Rádlovu diskusi s pozitivismem. In PATOČKA, J. *Češi I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 37-38.

¹²² Srov. Tamtéž s. 37-38.

Rádlovi tím nejhlubším, je vírou, ze které vyrůstají všechny další individuální soudy a teorie.“¹²³

Rádl se podle Patočky prezentoval jako kritik především české, ale i evropské filosofie, která se přestala zabývat morálními aspekty, ale namísto toho se soustředila pouze na vytváření a precizování. Tyto pojmy pak mají sloužit k ovládnutí světa. Rádl se snažil podle Patočky neúspěšně zrevidovat celou metafyziku a její hodnoty při svém zápase s pozitivismem.¹²⁴ Proto se podle Patočky Rádl snaží předkládat původní ryzí antické myšlení, která může přivést filosofii k „jedinému univerzálnímu Dobru, k jediné lidské morálce.“¹²⁵

Šimona Loewensteinová sleduje Rádlovo chápání ideje, které jsou tím, „co ještě není, čímž překonáváme osud“. V *Dějínách vývojových teorií* uvažuje Rádl ideje jako pomíjivé „vědecké teorie a historické světové názory“. Ve *Válce Čechů s Němci* Rádl mluví o idejích, které se promítají do uspořádání společnosti, jakožto hodnotové představy (např. idea národa). Tyto pak vládnu a přicházejí neznámo odkud. Konečně v *Útěše z filosofie* „se stávají hodnoty a ideály, nastupující místo dřívějších vědeckých a politických idejí, morálními zákony, které nejsou v nás, nýbrž nad námi jako zákony Boží.“¹²⁶

¹²³ Tamtéž s. 39-42.

¹²⁴ Srov. PATOČKA, J. Význam pojmu pravdy pro Rádlovu diskusi s pozitivismem. In PATOČKA, J. *Češi I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 34. Srov. PATOČKA, J. Pokus o českou národní filosofii a jeho nezdar. In PATOČKA, J. *Češi I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 354-5.

¹²⁵ PATOČKA, J. Český humanismus a jeho poslední slovo v Rádlovi. In PATOČKA, J. *Češi I.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 119.

¹²⁶ Srov. LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha: Klub osvobozeného samizdatu, 1994. s. 32.

SHRNUTÍ POJETÍ IDEJE

Rád bych v této poslední kapitole shrnul, jak Rádl přistupuje k pojetí ideje a jak k ní přistupují autoři, kteří se ideou a jí blízkými pojmy u Rádla zabývali.

Rádlova idea si bere svůj zdroj v Platónově pojmu, se kterým je blízká svým významem a hodnotou. Rádlovu ideu, podobně jako Platónovu, je nutno hledat za nebo nad věcmi a ne v nich samých - je jakoby předem dána. Idea vládne a řídí a vyjevuje, jak má daná věc správně být. Oproti Platónovi ovšem Rádlova idea neexistuje jako jsoouco a není ani věčná, ani neproměnná a ani nehybná. Rádlovy ideje se mění, vyvíjejí, přicházejí a odcházejí.

Podobně jako Rádlova pravda tak i ideje se vyznačuje platností a tím, že se do ní rodíme. Pravda spolu s idejemi ukazují směrem k vyššímu účelu a smyslu, jehož vyjádření nachází u Aristotela, podobně jako smysl, účel a cíl u každého organismu, což znamená ideu nebo plán pro život. Pravda má dle Rádla skutečnou existenci a je jedna oproti idejím, kterých může být mnoho.

Původ idejí u Rádla je komplikovaný. Na jednu stranu se zdá, že Rádl ukazuje na obrazu bílých ptáků jejich domov někde mimo tento svět, ale na druhou stranu nějaký odlišný svět idejí Rádl zamítá. Sám Rádl vyjadřuje, že původ idejí je neznámý. Ideje nejsou určeny předem jako osud nebo nutnost, ale vytváří se v průběhu vývoje.

Rádlova Idea je jakoby utvářena lidmi a tudíž vychází ze subjektu, ale zároveň se subjektu vymyká a přichází k němu z vnějšku. Rádl se brání uzavírat ideu do subjektu, jako vjem, představu nebo jen jako odlesk nějaké reality. Subjektivnímu pojmání ideje se Rádl bojí natolik, že morální řád, který představuje hodnotu blízkou ideji, také odmítá vložit do přirozenosti člověka. K ideji přistupujeme pomocí vnitřní zkušenosti. Jde o vzájemnou aktivitu člověka a ideje. Ideje přicházejí samy a člověk je zakouší svou účastí. Uvědomění si ideje se odehrává také při interakci s druhou osobou, neboť se realizuje nejen skrze mne, ale i skrze druhého člověka. Člověk ideu nevlastní, ale může ji svým osobním přispěním ovlivnit.

Více než původ ideje nebo její přesné poznávání je pro Rádla důležitější její platnost a normativnost. Idea klade absolutní nárok, který má být realizován partikulárně díky živým bytostem,

ktelé ji mají následovat. Právě následováním ideje se ona idea uskutečňuje a realizuje. Rádl tedy zastává konstitutivní pojetí ideje. Navzdory tomu, že si idea činí nárok na platnost a následování, je zcela bezbrannou a prosta jakéhokoli násilí, nicméně je v její moci obstát proti protivenstvím.

Idea je těsně spjata s činností a konáním. Proto také Rádl utíká od filosofie, která zůstává pouze teoretická. Názorná ukázka, jak se idea projevuje v praktickém světle, je budování První republiky. Idea zde vystupuje jako program, který se odvíjí od kategorií pravdivosti, spravedlnosti, morálnosti a který má být také učiněn. Ne každá idea se ovšem může stát oním programem, pouze je-li uvědomělá a odůvodněná. Idea stojí pak výše než samotný program, protože jej ukazuje v tom nesprávnějším pojetí. Ideje mohou mezi sebou i zápasit, ale lidé mezi sebou nikoli. Při zkoumání historie vystupuje idea jako „předporozumění“ nebo smysl dějin, které nám umožní k historickým událostem také správně přistupovat.

ZÁVĚR

Rádlovovy ideje, jak je sám používá a jaký důraz na ně klade, představují nepochybně podstatný moment jeho filosofie. Ideje provázejí Rádlovo dílo od jeho biologických zkoumání, přes pojetí historické vědy až po určitou životní reflexi v posledním díle. Procházejí jako nit jeho celým filosofickým přemýšlením a postojem. Rádl se pojmem ideje nezabývá striktně teoreticky, aby jednoznačně precizoval, co idea je a co není. Jeho ideje se objevují v jeho myšlení v různých momentech a při různých příležitostech. To ovšem odpovídá Rádlovu přístupu k filosofii, která pro něj nemá končit u teoretizování, ale má se aktivně a prakticky projevovat v lidském životě jak v osobním tak i veřejném.

Považoval jsem za vhodné představit Emanuela Rádla ve větší šíři, neboť se nejedná o příliš známého myslitele, alespoň pokud jde o filosofii. V kapitole Rádlova reflexe ideje u filosofů jsou stručně představeny filosofické směry počínaje antikou, odkud Rádl čerpá zdroje pro svou ideu nebo se naopak svým pojetím vymezuje. Jelikož se jeho filosofie promítala do různých oblastí, také jeho ideu je možné nalézat v různých kontextech. Proto jsem věnoval jednu kapitolu teologickým otázkám, které si Rádl nejen kladl, ale také zastával a žil. Jeho doba přinášela velmi konkrétní výzvu v podobě zakládání první Československé republiky. Hledaly se historické opory, hodnoty a programy, na kterých se má republika vybudovat. Protože zde hrála idea důležitou roli, věnuji tomuto tématu také jednu kapitolu.

Jelikož sám Rádl svou ideu nedefinoval jednoznačně, přizval jsem další autory, kteří se Rádlem zabývali. Tito autoři ukazují Rádlovu ideu jak v kontextu jeho celého myšlení, tak i s ohledem ke konkrétním oblastem, ve kterých Rádl působil. V poslední kapitole jsem se snažil shrnout momenty a vlastnosti, které z kapitol vyplývají, a kterými se dá Rádlova idea charakterizovat.

Nebylo mým záměrem uvést každý detailní záchvěv Rádlovy ideje napříč všemi texty, kde se objevuje. Toto by překračovalo možnosti této bakalářské práce. Snažil jsem se postihnout hlavní aspekty pojmu ideje a vytvořit tak základní obraz Rádlova pojetí ideje.

Na úplný závěr si dovoluji jednu krátkou myšlenku, jak může být Rádl prospěšný i pro dnešní dobu. Už za jeho života a těsně po něm ukázaly jeho výtky směrem ke společnosti oprávněné.

Dnes kdy žehráme nad relativizací pravdy a absencí vize nejen v politice, ale v celé společnosti, nám může být Rádl inspirací. Jak sám hlásal, společnost nemá ideu (dnes bychom řekli vizi) pouze hledat a umět zdůvodnit, ale zejména následovat. Skutečně vykročit směrem k výzvam, směrem k pravdě a usilovat o správnější svět tak, jak člověk stačí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARISTOTELÉS. *Metafysika*, přel. Ant. Kříž, J. Praha: Laichter, 1946. 498 s.

CAJTHAML, M. *Evropa a péče o duši*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2010. 171 s. ISBN 978-80-7298-433-6.

HAVELKA, M. Rádlovo pojetí dějin ve sporu o české dějiny. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003) = Emanuel Rádl – scientist and philosopher : proceedings of the international conference commemorating the 130th anniversary of the birth and 60th anniversary of the death of Emanuel Rádl : (Prague, February 9.-12.2003)*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2004. s. 410-472. ISBN 80-7298-107-2.

HEJDÁNEK, L. *Rádlovo myšlení v Útěše z filosofie*, [online] Archiv Ladislava Hejdánka, 1992. [cit. 2019-04-12]. Dostupný z WWW < <https://www.hejdanek.eu/File/Show/1007070>>.

HEJDÁNEK, L. *Filosofický odkaz českého myslitele*, [online] Archiv Ladislava Hejdánka, 1993. [cit. 2019-04-12]. Dostupný z WWW < <https://www.hejdanek.eu/File/Show/1006431>>.

HEJDÁNEK, L. *Národ: ideologie či idea?*, in RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*, 2. vyd., Praha: Melantrich, 1993. (1. vydání, Praha, 1928). 295 s. ISBN 80-7023-147-5.

HEJDÁNEK, L. Rádlovo (a rádlovské) myšlenkové experimentování. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003) = Emanuel Rádl – scientist and philosopher : proceedings of the international conference commemorating the 130th anniversary of the birth and 60th anniversary of the death of Emanuel Rádl : (Prague, February 9.-12.2003)*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh. 2004. s. 64-72. ISBN 80-7298-107-2.

HERMANN, T. *Emanuel Rádl a české dějepisectví : kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2002. 198 s. Sešity Ústavu českých dějin UK FF, řada B , sv. 1. ISBN 80-85639-41-6.

HROMÁDKA, J. L. *Don Quijote české filosofie : Emanuel Rádl 1873-1942*. 1. vyd. Praha : Jan Laichter, 1947. 168 s. Dílo J. L. Hromádky, sv. 1.

KOHÁK, E. Filosofie jako program a útěcha. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003) = Emanuel Rádl – scientist and philosopher : proceedings of the international conference commemorating the 130th anniversary of the birth and 60th anniversary of the death of Emanuel Rádl : (Prague, February 9.-12.2003)*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2004. s. 226-237. ISBN 80-7298-107-2.

LANDA, I. Rádlova teorie Ideje. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003) = Emanuel Rádl – scientist and philosopher : proceedings of the international conference commemorating the 130th anniversary of the birth and 60th anniversary of the death of Emanuel Rádl : (Prague, February 9.-12.2003)*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2004. s. 290-309. ISBN 80-7298-107-2.

LOEWENSTEINOVÁ, Š. *Filosof a moralista Emanuel Rádl 1873-1942*. Praha : Klub osvobozeného samizdatu, 1994, 114 s. ISBN 80-901093-7-3.

PATOČKA, J. Emanuel Rádl: Útěcha z filosofie. In PATOČKA, J. *Češi I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 107-109. ISBN 80-7298-181-1.

PATOČKA, J. Český humanismus a jeho poslední slovo v Rádlovi. In PATOČKA, J. *Češi I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 115-121. ISBN 80-7298-181-1.

PATOČKA, J. Pokus o českou národní filosofii a jeho nezdar. In PATOČKA, J. *Češi I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 341-366. ISBN 80-7298-181-1.

PATOČKA, J. Věčnost a dějinnost. 3. vyd. Praha: Oikoymenh, 2007. 135 s. ISBN 978-80-7298-256-1.

PATOČKA, J. Význam pojmu pravdy pro Rádlovu diskusi s pozitivismem. In PATOČKA, J. *Češi I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. s. 34-52. ISBN 80-7298-181-1.

PAUZA, M. Ke vztahu Rádl – Masaryk. In *Emanuel Rádl – vědec a filosof : sborník z mezinárodní konference konané u příležitosti 130. výročí narození a 60. výročí úmrtí Emanuela Rádla (Praha, 9.-12. února 2003) = Emanuel Rádl – scientist and philosopher : proceedings of the international conference commemorating the 130th anniversary of the birth and 60th anniversary of the death of Emanuel Rádl : (Prague, February 9.-12.2003)*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2004. s. 473-477. ISBN 80-7298-107-2.

PLATÓN, Obrana Sokrata. In *Spisy I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. 558 s. ISBN 80-7298-062-9

PLATÓN, Faidon. In *Spisy I*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. 558 s. ISBN 80-7298-062-9

RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. I. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha : Votobia, 1998. 514 s. ISBN 80-7220-063-1.

RÁDL, E. *Dějiny filosofie*. II. díl, Starověk a středověk. Reprint 1. vyd. Praha : Votobia, 1999. 514 s. ISBN 80-7220-064-X.

RÁDL, E. *Dějiny vývojových teorií I*. Praha: Academia, 2006. 482 s. ISBN 80-200-1363-6.

RÁDL, E. *Filosofie a teologie*. In *Křesťanská revue*. roč. 1., (1927). s. 2-7.

RÁDL, E. *Moderní věda: její podstata, metody, výsledky*, Praha: Čin – družstvo čs. legionářů, 1926. 292 s.

RÁDL, E. *Národnost jako vědecký problém*. Praha : O. Gígal, 1929. 83 s.

RÁDL, E. *O německé revoluci; K politické ideologii sudetských Němců*. V tomto souboru 1. vyd. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2003. 143 s. ISBN 80-86495-17-5.

RÁDL, E. *O smysl našich dějin : předpoklady k diskusi o této otázce*. 1. vyd. Praha: Čin, 1925. 95 s.

RÁDL, E. *Rassové theorie a národ*. 1. vyd. Praha: Kočí, 1918. 29 s

RÁDL, E. *Útěcha z filosofie*. 3. vyd. Praha: Čin, 1947. 105 s.

RÁDL, E. *Válka Čechů s Němci*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1993. 295 s. ISBN 80-7023-147-5.

SAMOHÝL, Jan. Emanuel Rádl jako náboženský myslitel a jeho vztah k Masarykově filosofii náboženství. Č. Bud., 2006. disertační práce (Th.D.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Teologická fakulta, Katedra filosofie a religionistiky, obhájena 26. 3. 2007. 154 s.

SAMOHÝL, Jan. *Teologická interpretace pojmů morální řád, idea, pravda a bezbrannost u Emanuela Rádla*. In *STUDIA THEOLOGICA* 7, č. 1 [19], (jaro 2005). s. 41-52. ISSN 1212-8570.

ŠIMSA, M. *Filosof a reforma světa : pokus o filosofickou interpretaci díla Emanuela Rádla a konstituci reformní filosofie*. 1.vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997. 74 s. ISBN 80-7044-166-6.

Emanuel Rádl [online]. Brno : Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, [cit. 2019-03-15]. Dostupný z WWW < <http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/radl.html> >.

Emanuel Rádl In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikipedia Foundation, [cit. 2019-03-15]. Dostupné z WWW: < https://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_R%C3%A1dl >.